

Center for Bygningsbevaring i RAADVAD ANVISNINGER til Bygningsbevaring

FARVESÆTNING AF FACADER

af Søren Vadstrup

Dato: Januar 2010

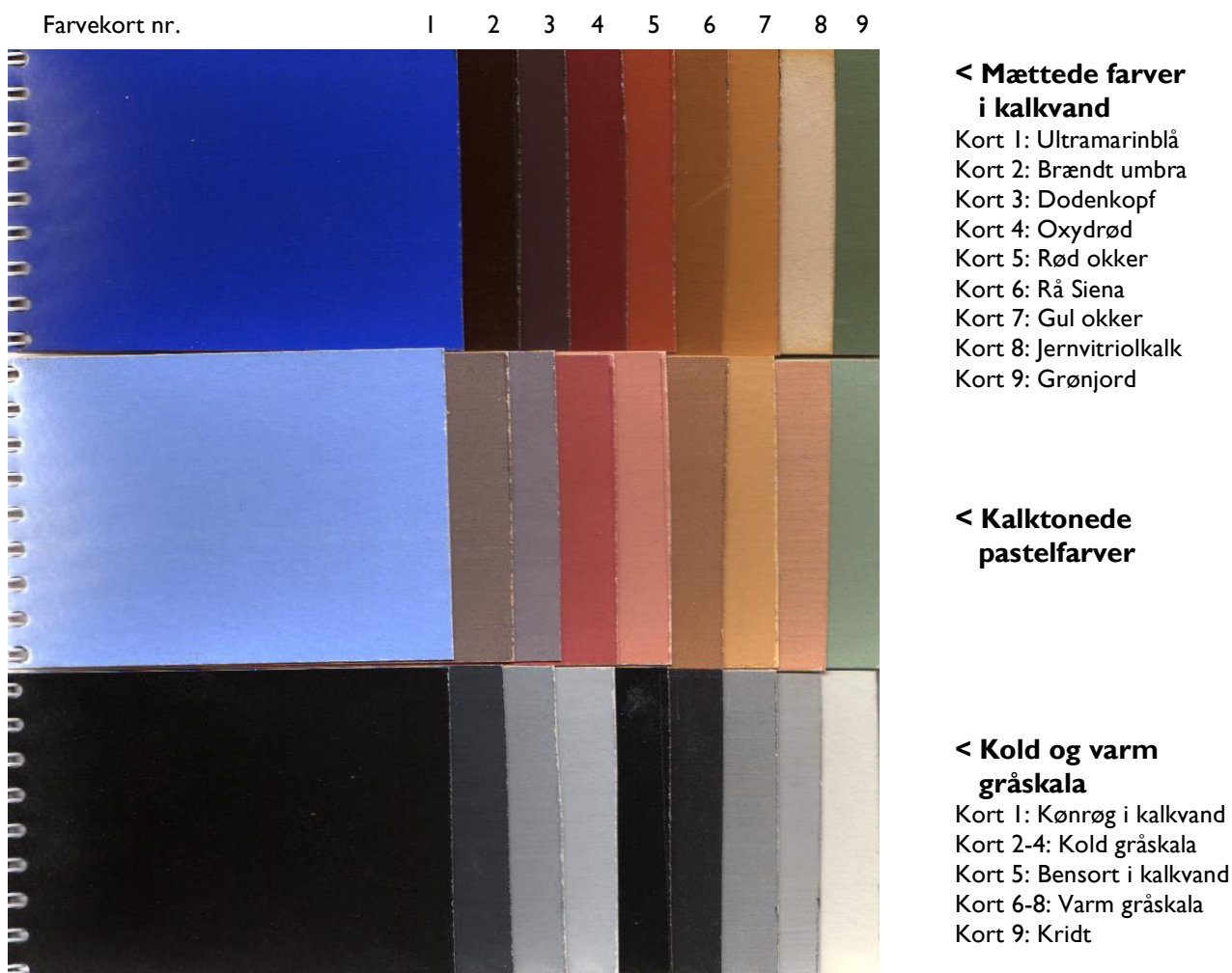

Facader med grimme, skrigende eller forkerte farver fremhæves ofte som et meget stort problem for danske by- og bygnings-miljøer, men i betragtning af at de fleste facader får en tur med maler- eller kalkkosten cirka hvert 10. år, er problemet set i det store perspektiv, ikke så alvorligt, som mange gør det til. Et slag er tabt, men der er tid til at vinde et nyt! Men i den periode kan det selvfølgelig være slemt nok at se på - og dertil kommer, at der naturligvis ikke er nogen sikkerhed for at forholdene forbedres. Det kræver viden om og sans for farver, farve-traditioner, -produkter og maletekniske forhold.

Allerførst skal det understreges, at det er langt fra alle facader, der skal males/kalkes/overpudses etc. Mange facader er skabt til at stå i *materialernes egne farver*: Mursten, puds eller natursten, hvad der både er meget smukt, tidstypisk for bygningen og medfører den mindste vedligeholdelse. Alt træværk på en facade skal dog *altid* være malet med en dækkende farve.

Valg af farver: De klassiske jordfarver/pigmenter til facadefarver

I dag er udvalget af farver til facader enormt - og registeret af uhyre fantasifulde "salgsnavne" ligeså, men det har det ikke altid været. Fra middelalderen til omkring 1950 fandtes der en ret begrænset farveskala, kaldt *den klassiske jordfarve-skala til facadefarver*, bestående af cirka 8 farver/pigmenter direkte fra naturen. Disse 8 farver kunne blandes med *hvidt* til h.h.v. 8 mættede farver og 8 hvidtonede pastel-farver. Hertil kom en kold og en varm *grå-skala*.

De 8 klassiske pigmenter til facadefarver + jernvitriolkalk, fremstillet af Raadvad-Centeret som 6 x 10 cm store prøver, håndmalet i kalkteknik. Som som en hjælp til farvesætning af historiske bygninger og byområder.

Det interessante ved de klassiske pigmenter er dels at de altid, og i enhver sammenhæng, er smukke i sig selv, dels at de også altid, i enhver sammenhæng, klæder hinanden godt. Det vil sige, at de kan kombineres nærmest vilkårligt - med et smukt og harmonisk resultat. Grunden til at farvespektret for de klassiske facadefarver er begrænset til 8 pigmenter /farver er at man i praksis har måttet udelukke en række pigmenter, der bliver nedbrudt af de basiske kalkmaterialer på murværket. Til gengæld er netop de basiske stoffer udgangspunktet for en ellefte farve, nemlig *jernvitriol*, der ikke er et pigment, men et jernsalt, der reagerer kemisk med kalk. Hertil kommer den kraftige ultramarinblå farve, der ikke har været anvendt til hele facader, men kun som bundfarve ved særlige dekorationer.

Facadefarverne er som vist ofte tonet med hvidt, først og fremmest ved blanding med hvidtekalk, hvorved der fremkommer en lysere, kalktonet eller pastelfarve-skala. Ved at benytte pigmentet kønrøg i kalk fås en kold gråskala og ved at benytte pigmentet bensort i kalk fås en varm gråskala.

De klassiske jordfarver klæder som nævnt hinanden godt, men de klæder ikke mindst hvidt og gråt, hvorfor kombinationen af de klassiske jordfarver sammen med hvide/grå detaljer eller indramninger bliver ekstra smuk. Ældre bygningers facader og interiører bør derfor altid farvesættes efter denne "klassiske" farveskala - og nye bygninger såmænd også.

I mange historiske byområder foreskriver kommunen at husfacaderne skal males eller kalkes i 'jordfarver, hvilket giver gaderne og husene et meget smukt og harmonisk præg – de fleste steder uden uden papegøje- eller skriggule farver.

Farvesætning af facader

Men een ting er at benytte de rigtige farve-nuancer, i smukt samspil med omgivelser og traditioner. Næste fejl mulighed er at farvesætte facaden forkert, d.v.s. male/kalke/overpudsede forskellige led og elementer forkert i forhold til hinanden. Hele facaden skal jo sjældent bare have een farve. Sokkel, indfatninger, gesims, bånd etc. bør ofte stå fremhævet i andre farver end vægfarven - soklen ofte mørkere, som regel sort eller mørkegrå, end grundfarven for at give "tyngde", gesimser, bånd og indfatninger ofte i en lysere farve ofte hvid, lysegrå eller lys pastel for at virke lette og "adskildende".

Rødkalket gadelængehus i Rønne.

Farvesætningen er klassisk og yderst smuk:
Sort sokkel, pastelrød facade med kalkningens særlige tekstur, lysegrå vinduer, mørkegrøn port, hvid tandsnit gesims, grå zinktagrende og rødt tegltag.
Den sorte sokkel og den mørkegrønne port indrammer og 'grundfæster' bygningen, der i øvrigt har lyse og lette farver. Den hvide gesims adskiller facade og tag.

Ingen regler er dog uden undtagelser, heller ikke denne. Gule indfatninger og bånd mod en hvid facadefarve forekommer også og helt ensfarvede facader, hen over alle detaljer, er absolut også en mulighed.

Valg af produkter

Fra middelalderen frem til cirka 1950 har følgende overfladebehandlings-produkter været enerådende i dansk bygningskultur:

- Hvidtekalk eller kalkfarver
- Laserende (halvgennemsigtige) kalkfarver
- Linoliefarver (linoliefernis/standolie plus pigmenter)
- Temperafarver (linoliefernis plus forskellige vandige lime) kaldes også emulsionsfarver, olieemulsionsfarver eller kompositionsfarver.
- Facadepuds i sin egen farve, bestemt af farven på det sand, der blandes i mørtelen.

Efter cirka 1950 har vi bl.a. fået:

- Silikatmaling
- Plast- og acryl maling
- Farvet puds (mørtel, farvet med pigmenter)

De tre sidste facadeoverflader er derfor ikke typiske for ældre dansk byggeskik, ligesom specielt plast- og acryl-maling samt farvet puds kan medføre nogle tekniske og æstetiske problemer på facaden.

Materialernes egne farver - kombineret med detaljer.

Det har faktisk været mere almindeligt end man tror, at danske facader har stået *umalede/ ukalkede* i byggematerialernes egne farver. Vi kender det naturligvis bedst fra de mange murstenshuse i såkaldt *blank mur*, men også på mange huse med pudsede detaljer, har man oprindeligt ladet pudsen stå umalet/kalket, for i stedet at give pudsen karakter og "farve" gennem særlige pudsteknikker, særlige detaljeringer eller anvendelsen af særlige typer sand med naturligt farvende sandskorn.

Af forskellige grunde, f.eks. i forbindelse med ombygninger, ejerskift, modeskift, etc. er mange facader, der har stået i pudsens egen farve blevet overmalet med *dækkende farver* gennem tiden, hvad der kan være flot nok, men alligevel en overvejelse værd at fjerne igen. Det ændrer husets oprindelige karakter, kræver betydeligt mere vedligeholdelse og endvidere kan medføre byggetekniske problemer. I mange tilfælde passer den nye dragt slet ikke til huset, fordi den enten kan gøre facaden for glat og slikket eller for rustik.

To københavnske etagehuse, der ikke er malede eller kalkede, men står i materialernes egen farve, her røde mursten og gråt cementpuds. Det er både klassisk og naturligt og behøver partout ikke 'friskes op' i nye spændende farver. Der er jo spændende detaljer nok på facaderne at kikke på i forvejen.

ANVISNINGER til Bygningsbevaring Brug af Center for Bygningsbevarings ANVISNINGER

Center for Bygningsbevaring

Center for Bygningsbevaring er et uafhængigt viden-center, der arbejder med bevaring og udvikling af den byggede kulturarv via forskning, kurser og efteruddannelse, samt projekter og handlingsplaner på historiske bygninger. Centeret løser opgaver for statslige styrelser, kommuner, fonde, ejendomsselskaber samt ikke mindst for private ejere af fredede og bevaringsværdige ejendomme. Centeret er desuden tilknyttet Det Kongelige Bygningsinspektorat II som rådgiver omkring blandt andet bygningssyn.

Brug af Center for Bygningsbevarings ANVISNINGER

Center for Bygningsbevarings anvisninger er fortrinsvist rettet mod private husejere, men må gerne benyttes, citeres fra og "klippes i" af tegnester, håndværksfirmaer eller andre til professionelle formål, f.eks. til arbejdsbeskrivelser til restaureringsarbejder. Det er **ikke tilladt** at bringe uddrag fra, klippe i eller viderebearbejde/rette i Center for Bygningsbevarings anvisninger i trykte publikationer, på internettet eller anden offentlig formidling uden skriftlig tilladelse fra Center for Bygningsbevaring.

Forbehold

Der gøres opmærksom på, at brug af Center for Bygningsbevarings anvisninger altid og i hvert enkelt tilfælde vil bero på en konkret vurdering på stedet. Centeret kan derfor ikke påtage sig noget ansvar for anvendelsen af beskrivelser, anvisninger m.m. i de tilfælde, hvor Centeret ikke selv har et aftalt ansvar for bedømmelsen.

Center for Bygningsbevaring kan bestilles til at udarbejde ARBEJDSBESKRIVELSER.

Center for Bygningsbevarings anvisninger kan suppleres med detaljerede arbejdsbeskrivelser, der er en punktopstillet udførelsesvejledning, inklusiv materialespecifikationer og udfaldskriterier. Arbejdsbeskrivelser udarbejdes af Center for Bygningsbevaring efter aftale og med honorar.

Bygningssyn og rådgivning

Center for Bygningsbevaring i Raadvad har etableret en landsdækkende rådgivning, der påtager sig at udføre uvildige bygningsundersøgelser. Specialuddannede fagfolk gennemgår hele huset eller dele af det, og udfærdiger en rapport over bygningens tilstand, problemer og anbefalede indgreb, listet op i en prioriteret plan og vedlagt anvisninger på selve udførelsen. De konkrete arbejder udføres af håndværkere efter husejerens eget valg.

Koordinering

Center for Bygningsbevarings anvisninger på www.bygningsbevaring.dk er koordineret med Kulturstyrelsens 'Information om Bygningsbevaring' på www.kulturarv.dk samt Velfærdsministeriets vejledning: 'Bevaringsværdige bygninger – sikring af bevaringsværdier' www.sm.dk (søg i publikationer Bevaringsværdige bygninger, 2006)

Rådgivning

Centeret tilbyder i perioder gratis rådgivning via E-mail eller telefon. Gældende regler for at benytte denne service fremgår af hjemmesiden www.bygningsbevaring.dk, hvor man også kan finde aktuell E-mailadresse og telefonnummer.

Tak til

Center for Bygningsbevarings anvisninger opdateres og redigeres løbende, og de viste blade erstatter alle tidligere informationsmaterialer fra Raadvad-Centeret vedrørende praktisk bygningsstandsættelse og bevaring. Center for Bygningsbevarings anvisninger er opdateret og udbygget i 2009-10 med støtte fra Åse og Ejnar Danielsens Fond, Sonning-fonden, samt Margot og Thorvald Dreyers Fond og igen i 2011-12 med støtte fra Åse og Ejnar Danielsens Fond.